

PUSTITI VSE SKUPAJ ZA SABO: DUHOVNA VZGOJA ZA PREŽIVETJE

"Mirovniška misel", kot pravi temu Doris Lessing, je deležna obtožb, ki verujejo v najhujše, se na to pripravljajo in skušajo svojo predpostavko pripeljati do njenega logičnega konca. Mirovnikov pa ne obtožujejo zato, ker previsoko cenijo preživetje, temveč zaradi "želje po smrti", ki da jo poseeblja njihova misel. Zelo malo je piscev, ki so moralo, značilno za preživetje, razčlenili tako jasno in precizno, kot je to storila Lessingova. Prej tudi sama zagovornica razorožitve, pa je Doris Lessing prišla do spoznanja, da bi primeren program civilne zaščite, "razen pred direktnimi zadetki, ljudi popolnoma varoval". "Strokovno da smo dovolj usposobljeni," je bila vztrajna v intervjuju nedolgo tega. "Že hladno upoštevanje dejstev", pokaže, "da bi lahko prav vse, kar bi nas doletelo, tudi preživeli". Smatra, da smo človeška bitja "za preživetje in prilagoditev, pa končno celo za to, da pričnemo misliti, odlično opremljena".

Ta tako imenovani realizem temelji na prepričanju, da evropsko civilizacijo jemlje konec, da lahko, gledano v celoti, njeno ugašanje spremljamo brez obžalovanja ter da je upanje, da bi jo še lahko oživili, vsekakor zabloda, "med vsemi zmotami naše dobe zgotovo ena največjih". Naša doba, Stoletje uničenja - nanj zdaj gledamo, tako kot pred nedavnim Lessingova v svoji "vesoljski fikciji", iz nezemeljske perspektive, od zunaj, kar nam omogoča, da "ta planet opazujemo ... kot neko popolnoma ponorelo vrsto". S tem, ko se upanje na politično spremembo manjša, pa se vedno bolj posvečamo "poslu s preživetjem", ali, kot pravi Lessingova, "dohodkom, ki jih prinaša, pa ukanam in drobnim bistrournostim". V nedavno izdanem delu pa se Lessingova, tako kot veliko sodobnih avtorjev, obrača na prevladujoči čut za življenje v svetu, v katerem zahteve po vsakodnevnem preživetju posrkajo vso tisto energijo, ki bi jo nekdaj morda lahko porabili za skupni napad na vse nevarnosti, ki grozijo človeštvu. Moč fantazije Doris Lessing, enako pa velja tudi za vse ostale antiutopične predstave, ki jih samouničenja zmožna družba na veliko poraja v nedogled, ni v njeni grozljivi in dvoumni viziji prihodnosti (dvoumni zato, ker si jo lahko razlagamo kot svarilo ali kot dobrodošlico), ampak v tem, da nam je sposobna pričarati občutje vsakdanjega življenja kot nekaj, kar so že izkusili prebivalci propadajočih držav severa, torej ljudje, ki so doživeli težke čase. "Da, bilo je popolnoma nemogoče,"

pravi pripovedovalka Preživelčinih spominov; "navsezadnje pa sem bila sprejela tudi nemogoče". Tako kot Herman Kahn, se je tudi Doris Lessing naučila razmišljati o tistem, o čemer se razmišljati ne da.

Če gibanji za mir in za zaščito okolja nimata monopola nad survivalizmom, potem si tudi vizije neizbežnega propada ne moreta prilaščati. "Tisočletno subkulturo" - tako Charles Krauthammer v članku, v katerem graja apokaliptične predstave našega časa - so njeni kritiki izsledili tako v verskem fundamentalizmu, kot v sekularizirani inačici apokalipse, v kakršni pridigajo takšni paničarji, kot so Bertrand Russell, Jonathan Schell, Paul Ehrlich, Robert Jay Lifton in Rimski klub. Krauthammer meni, da "pogubotrobci", ki napovedujejo jedrski holokavst ali pa vedno hujšo krizo naravnega okolja, ne upoštevajo "sposobnosti prilagajanja, ki jih ima človek" - "elastičnosti človeške narave in prilagodljivosti človeških družb". Vendar tudi ta napad ni ravno najbolj izpeljan: apokaliptična vizija se v svoji najbolj pristni obliki namreč ne pojavlja v trditvi, da bi zaradi tekme v jedrskem oboroževanju ali zaradi neomejenega tehnološkega razvoja lahko prišlo do konca sveta, ampak v tisti, ki pravi, da bo odrešilni preostanek konec sveta preživel ter zgradil nov, boljši svet. Za apokaliptične predstave, tako za današnje, kot za tiste v preteklosti, je bolj kot napoved pogubljenja značilno prepričanje, da bo iz pepela, ki bo ostal po približajočem se požaru, vzniknila nova ureditev, pod katero bo ljudem končno le uspelo doseči stanje popolnosti.

Za apokaliptično vizijo prihodnosti in še posebej za njeno moderno posvetno inačico velja, da možnost za preživetje in preobrazbo vidi ravno v iznajdljivosti in prilagljivosti, s katerima naj bi bili ljudje opremljeni v neomejenih količinah. Tako se tudi v delu Doris Lessing upanja na preživetje - človeštva ali le posameznika - opira na prenovno lastne osebnosti, na razvoj vse do sedaj neizkoriščenih miselnih zmožnosti, superiornosti običajnih bioloških meja in vsakodnevnih človekovih čustvovanj. Martha Quest, junakinja Mesta s štirimi vrati, začne novi jaz "ustvarjati" tako, da zjutraj bolj zgodaj vstaja, odpoveduje se vinjaku in tudi s svojim ljubimcem nima več stikov. "Ko gre za preživetje, lahko krotiš tudi 'neukrotljivo' spolnost." Njen novi režim - "mahanizem" osebnega preživetja na "najnižji stopnji" - jo ščiti pred "ponovnim rojstvom zaljubljene ženske", te "lačne, nenasitne in nemirne ženske, ki potrebuje in hoče in mora dobiti", in jo vodi v višje oblike mojstrstva v samo-"programiranju". Naokoli blodi brez spanca, strada, se razgalja in podžiga samo sebe ter se na ta način pripravlja, da bo odtujeni ženi svojega ljubimca v nadzorovanem sestopu sledila do blaznosti. Takšno "ukvarjanje z vrisovanjem novega ozemlja" pogloblja njeno znanje "o uporabi lastnega telesa kot stroja, ki jo bo osvobodil majhne, mračne ječe vsakdanjika" in jo spremlja z bolj dodelano tehnologijo zavesti, s pomočjo katere bodo tisti, ki bodo preživeli prihajajočo "katastrofo" - o čemer nas pouči dodatek k romanu, s katerim Doris Lessing pričinja svojo serijo apokaliptičnih poročil o bližnji prihodnosti -, življenje začeli na novo in vzgojili višjo raso mutantov, nadnaravno nadarjenih otrok, ki "so prekosili (vso novejšo) zgodovino, ki jo nosijo v sebi".

Varstveniki narave in zagovorniki jedrske razorožitve nam o prihodnosti rišejo kaj mračno podobo, s čimer nas hočejo opozoriti na nujnost potrebe po socialnih in političnih spremembah. Tisti, ki v milénij iskreno verjame, pa se po drugi strani iz pogubi zapisane družbe samovoljno izobči in se v življenju bori po svoje. "Survivalisti," pravi Kurt Saxon, "se z državno politiko sploh ne ukvarjajo, saj kot del inteligentne manjšine prav dobro vedo, da bi nevedneži njihove glasove razveljavili." Hardcore survivalisti, kot Saxon, Mel Tappan in William Pier, niso pristaši sufi misticizma Doris Lessingove, vendar pa, tako kot ona,

verjamejo v človekovo prilagodljivost na ekstremno težko življenje, prezirajo politiko in verujejo v potrebo po moralni eliti. Saxon je v nek mesečnih napisal, da je "preživetje danes najpomembnejša téma, kar pa uvidijo le redki". "Nevedne množice" so "obsojene na pogubljenje, tisti bolj sposobni pa omejeni z medsebojno odvisno tehnologijo". Le nekaj samoizbrancev si je postavilo zaklonska ter si dalo na stran malo živeža; tako so postali neodvisni. Zaradi svoje previdnosti so dobili članstvo v elitnem klubu, ki odreja usodo ne le njih samih, ampak usodo vsega človeštva. "Če se na preživetje pripravljáš, si le-to tudi zaslužiš." Po drugi strani pa tisti, ki bi se lahko, pa se nočejo pripravljati, preživetja sploh niso vredni in človeški rod bo brez njih še boljši.

Saxon in nadindividualisti njegove baže bi bili kaj malo navdušeni nad vizijo Doris Lessing o novi ureditvi, osnovani na spoznanju, da "posameznik ni pomemben". Z njo pa se v dokajšnji meri strinjajo glede duhovne vzgoje, potrebne za preživetje. Osvobodite se svojih vezi; zmanjšajte svoje potrebe; vrnite se k bistvu. "Ne zapravljajte časa s prijatelji, ki kot zavezniki nimajo pravih možnosti," piše Saxon. "Preživetje gleda le na svoje lastne koristi." Nasprotno temu pa je Lessingova prepričana, da je individualnost le utvara, porojena v glavah bitij, ki "še niso sposobna dojeti, da so kot posamezniki le del celote, ... del narave". Ta nasprotujoča si mnenja pa so si, prav nepričakovano, zelo sorodna. Tako Saxon kot Lessingova ne upoštevata popolnoma običajnih čustev, ljubezenskih vezi in prijateljstev, ki ljudi odvrtaajo od "višjih" ciljev. V bistvu oba menita, da zahteve preživetja ne puščajo nikakršnega prostora osebnemu življenju in osebni zgodovini. Konec koncev se morajo preživeli naučiti, da se je na pot treba odpraviti z malo prtljage; ne morejo si privoščiti, da bi si optali družino, prijatelje ali sosede. Izjema bi lahko bili le tisti prijatelji, ob katerih smrti bi le skomignili z rameni in bi jim za njimi ne bilo treba žalovati. Če nočemo, da bi ladja potonila, moramo emocionalno prtljago pometati v morje. "Ko prideš v srednja leta," je Doris Lessing zaupala novinarju, "... se oziraš nazaj, kar je čisto običajno, in si misliš: ja, včasih sem bil res strašno glasen in ves togoten, pa mnogo tega le ni bilo tako nepotrebno. Zelo pogosto pa občutiš olajšanje, da se ti je uspelo otresti vélike razburkanosti čustev." Srednja leta človeka ne osvobodijo le seksualnih želja in čustvenih nemirov, ampak tudi zmotnega prepričanja, da "nekdo, ki divje občuti potrebo po čustvovanju, s tem le izraža svoje čustveno stanje". Doris Lessing povzema nedozorelost survivalistov in psevdorealizem, ko méni, da je "resnično najbolj koristna in najbolj omamna izkušnja iti skozi vse to, pustiti vse skupaj za sabo".

Kdo so pogubotrobci?

Najbolj značilen za miselnost sodnega dne, ki jo tako pristransko pripisujemo zagovornikom varstva narave in borcem za jedrsko razorožitev, je vsekakor poziv k pripravam na najhujše. Na katastrofo se lahko pripravimo tako, da jo sprejmemo kot božjo voljo, ali pa kot vrhunec neke vélike zgodovinske nakane. Pred bridko, toda osvežujočo nesrečo se lahko vkopljemo v zemljo, ali pa s pogubljenega planeta zbežimo nekam v mejna prostranstva vesolja. Načrtovalci konca lahko odrešitev poiščejo v starih religijah, v mističnih tradicijah, uvoženi z vzhoda, v vesoljskih popotovanjih, pa tudi tako, da individualizma ne sprejmejo. Vsi pa so si edini ne le v dejstvu, da je konec vedno bližji, ampak tudi v prepričanju, da lahko previdnost in priprave (tako tehnološke kot duhovne) konec spremenijo v nov začetek. Po drugi plati pa se tisti, ki človeštvu ne pripisujejo nikakršnih možnosti za preživetje, upravičeno nočejo tolažiti z utvaro o novem življenju po apokopalipsi. Katastrofe, pravijo, ne bi preživeli. Lahko pa se ji izognemo, če bi uničili

jedrsko orožje, če bi začeli uporabljati tehnologijo, ki za sabo ne bi puščala takšnega opustošenja, in če bi se naučili manj potratnega življenja. Zagovorniki varstva narave nas opozarjajo, da nam našega načina življenja ne bo uspelo spremeniti, čemur bodo sledili strahovite posledice in zaradi teh svaril jih zmerjamo s pogobotrobcami in apokaliptičnimi vizionarji. Vse slave pa so zaradi svojega realizma in samozavesti deležni resnični vizionarji, razen kadar se pri tem oprimejo nesprejemljivih desnih ideologij.

Vaba za takšna razmišljanja so nova prostranstva, tako duhovna kot zemeljska. Gibanje za varstvo narave ni priljubljeno, deloma tudi zato, ker psihologije mejnih prostranstev in sanj o neomejeni ekspanziji ne sprejema. Po drugi strani pa survivalizem obuja stare imperialne sanje in upanje, da lahko usihajoča civilizacija z osvajanjem, ekspanzijo in strogo vzgojo v duhu primitivnega okolja obnovi svojo moč. Peči na drva, sveče, vlečne konje, puške s polnjenjem skozi cev in naravna zdravila iz zelišč, kar priporoča Kurt Saxon, bi lahko nadomestili, tako pa upajo ostali, z moderno tehnologijo v njeni najbolj dodelani obliki - s potovanji v vesolje - pa bi dosegli enak rezultat: "določiti bi vzporednico tistemu, kar se je dogajalo v Evropi med kolonizacijo Amerike", ko so, pravi Stewart Brand, "nova ozemlja pomenila nove možnosti, (in) ko so nove možnosti pomenile nove ideje." Brand, ki se je nepričakovano spreobrnil in postal zagovornik kolonizacije vesolja, je bil nekoč, podobno kot Doris Lessing, predan gibanju za mir in za varstvo narave, pozneje šele pa se je prelevil v entuziasta, ki veruje v tehnološko osvojitve vesolja. Kot izdajatelj Whole Earth Cataloguea je svoje čase propagiral preprosto, domačo tehnologijo v upanju, da bo ljudi tako osvobodil odvisnosti od potratnih, uničevalnih in izkoriščevalskih strojev, ki izčrpavajo naravna bogastva, onesnažujejo zemljo in njeno ozračje, v kali zatrejo vsakršno pobudo in zaradi katerih se vedno bolj zanašamo na strokovnjake. Vse preveč pogosto pa je Whole Earth Catalogue ljudi napeljeval le k temu, da so po gorah kopali luknje, seveda ne zavoljo tega, da bi na ta način pokazali, kako bi se v sožitju z naravo dalo živeti, ampak predvsem zato, da bi v njih preživeli konec sveta. Brand je v intervjuju leta 1980 povedal, da takšni vrsti "paranoidnega" survivalizma še vedno nasprotuje. Toda zdaj da "samozadostnost" zavrača zato, ker skuša doumeti zahrbtni beg pred stvarnostjo, katerega osnova so potovanja v vesolje kot najnovejši izraz psihologije mejnih prostranstev, ki je v zahodni kulturi tako zelo prisotna.

CoEvolution Quarterly je revija, ki se je pred časom navduševala nad ohranjanjem narave, namerno preprostostjo in nad tehnologijami, ki bi zaposlovale veliko ljudi. V uvodniku, ki bralce te revije spoznava s kolonizacijo vesolja, Brand zagovarja "svobodno vesolje" z besedami, ki spominjajo na tiste, s katerimi so pristaši ljudske stranke v devetnajstem stoletju zahtevali "svobodno zemljo". Vendar v izzivu izredno težkemu življenju, v katerem Kurt Saxon vidi možnost za oživiljanje individualističnega samozaupanja ("za posameznika najboljšo jamstvo, da preživeli"), Brand, tako kot Lessingova, vidi ravno protistrup za individualizem. "Krutost vesolja bo porok za medsebojno zaupanje, od katerega smo življenjsko odvisni."

Drugi entuziasti pa vztrajajo pri tem, da bi potovanja v vesolje vzpodbujala planetarno zavest, podrla ograde med narodi in premagala malomeščansko omejenost, ki vlada svetu, razdeljenemu v "otoške republike". Zatrjujejo pa, seveda, da bi nas vesoljske kolonije rešile tudi energetskih težav, nas razbremenile pritiska zaradi prevelike obljudenosti in nam odprla nova tržišča. "Vsem nesrečam, s katerimi se soočamo, od jedrske vojne do ekološkega propada in rastočega neumja, je skupno 'breme obljudenosti'," piše Ben Bova v Glavni cesti. Gibanje za kolonizacijo vesolja predstavlja "odločilni boj proti ... lakoti,

revščini, nevednosti in smrti. V tej dirki moramo zmagati, edini, surovo enostaven razlog za to pa je preživetje." Za ljudi, ki izmozganost stare ureditve občutijo kot breme, je ideja potovanj še posebej mamljiva, saj jim pomeni obljubo, da bodo lahko začeli na novo. Kolonije v vesolju, kot si jih je zamislil fizik s Princetonske univerze Gerard O'Neill ter svojo zamisel tudi razložil kongresnim komisijam, v govorih pri organizacijah kot Društvo za prihodnost sveta in podobnimi ter v svoji knjigi Visoka meja, bi po njegovem mnenju oživile pustolovski duh. "Človeški rod stoji na pragu novih obzorij, katerih bogastva so tisočkrat večja od bogastev novega zahodnega sveta izpred petih stoletij. O'Neill še dodaja, "da lahko pomanjkanje surovin in energije ter problem obljudenosti pripeljejo do civilizacijskih razcepljenosti, vse skupaj da lahko postane še veliko bolj po vojaško urejeno, svet pa da lahko postane še kaj več kot le oboroženo taborišče." Eric Drexler, tudi zagovornik kolonizacije vesolja, navaja "cel kup nevarnosti, ki ogrožajo tako preživetje posameznih družbenih skupnosti, kot tudi preživetje civilizacije same" in ugotavlja, da kljub temu, da "nas morda ne more rešiti, vesolje ponuja vsaj več upanja". "Vesolje nas pričakuje," pravi Drexler, "z ravno takšno kamnito puščavo in sončno svetlobo, kot sta bila na zemlji pred milijardo leti. Če ima razvoj kak smisel, potem nam ta smisel pravi **pojdit!**"

Brand je prepustil O'Neillov načrt kolonizacije vesolja v presojo bralcem in prijateljem revije CoEvolution Quarterly in jih tako povabil, da o ideji povedo svoje mnenje. S tem pa je sprožil debato, ki nam pomaga ločevati survivaliste, pri čemer ni pomembno, ali so pristaši gibanja za varstvo okolja ali ne, od ljudi, ki še vedno verjamejo v skupno akcijo, s katero naj bi preprečili propad civilizacije kot celote in ne le omogočili redkim posameznikom, da preživijo. Lewis Mumford je idejo o kolonizaciji vesolja zavrgel, rekoč, da gre za "otročja sanjarjenja v tehnološki preobleki", John Holt pa je mnenja, da "bo treba poglobilne zemeljske probleme rešiti na zemlji". Podobnega mišljenja je tudi E.F. Schumacher, ko opozarja, da "bo nekaj resnično treba storiti. Razviti," pravi, "moramo tehnologije, s pomočjo katerih bi povprečni, skromni, pridni, zmerni in vse prevečkrat zlorabljeni ljudje uspešnejše in boljše upravljali z lastno usodo." Tudi Dennis Meadows, eden od pobudnikov Rimskega kluba, se je strinjal, da je up v "še eno mejo" zaprl pot "ustvarjalni rešitvi zemeljskih problemov". George Wald je trdil, da bodo vesoljske kolonije razosebljenje pripeljale "do skrajnosti", Weddel Berry pa v kolonijah vidi "ponovno rojstvo ideje o razvoju, z vsem, kar sodi zraven: pohlep po neomejeni ekspanziji, totalitarna središča energije in bogastva ter pozabljivost do osebnih in skupnih potreb". Brandu je pisal: "Tako kot utopisti pred vami, si tudi vi predstavljate, da se da s preteklostjo človeštva popolnoma prekiniti."

Zagovorniki kolonizacije vesolja pa so kot "drugo možnost" - tako eden od bralcev - navajali "apokalipso". Paul in Anne Ehrlich sta varstvenike okolja proglasila za kratkovidne, ker so "ideje o kolonizaciji vesolja zavrgli tako prenačljeno", ostali pa so krivdo za "vpitje" proti vesoljskemu potovanju pripisali "ideološki" ali "teokratski" pripadnosti tehnologijam majhnih razsežnosti, doktrinarnemu prepričanju v "končnost" kot "osnovni zahtevi za dobro osebnost" ter "naivni", "neodgovorni" in "teološki" črnogledosti. T.A. Heppenheimer iz Centra za vesoljsko znanost v Fountain Valleyu v Kaliforniji je zapisal, da "se nam v času, ko so ustanove naše industrijske civilizacije deležne kritik in izzivanj, sploh ne zdi potrebno, da bi se morali odreči glavnih tehnologij". Paolo Soleri je v potovanju v vesolje spoznal "nov, zelo pomemben korak na poti do duha", Buckminster Fuller pa čisto naravno nadaljevanje človeškega razvoja, ki da je "nekaj tako običajnega kot otročiček, ki se, potem ko je privekal iz maternice, postopoma uči, kako se treba postaviti

na nožice, pozneje pa veselo teka naokoli". Veliko bralcev je potovanje v vesolje sicer sprejelo z dokajšnjo mero rezerviranosti, vendar pa so le menili, da je neizogibno. Prepričani so, da bo "pozitivna kritika" s strani varstvenikov okolja ta vesoljski program pomagala "humanizirati". Med tistimi, ki so se odzvali Brandovemu povabilu, naj o predlogi za kolonije v vesolju povedo svoje mnenje, jih je bilo devetintrideset absolutno proti, 139 bralcev pa se je z idejo načelno sicer strinjalo, vendar so bile stopnje navdušenja zelo različne. No, enemu od bralcev pa je celo uspelo prepričati samega sebe v koristnost gradnje takšnih vesoljskih kolonij, ker da naj bi "vzpodbujale preprosto, ljudsko življenje, narodno-zabavno glasbo in veroizpovedi prejšnjih časov".

APOKALIPTIČNI SURVIVALIZEM IN VSAKDANJA APATIJA

Potovanje v vesolje in ostala survivalistična sanjarjenja so téma pogovorov ljudi, preplašenih zaradi vse slabših socialnih in fizičnih pogojev za življenje na našem planetu. Ta problem pa seveda nič kaj ne gane večnih optimistov, ki vzrokov za paniko ne vidijo, ki nočejo prisluhniti vznemirljivim poročilom ali pa se oklepajo upanja, da se bo človeštvo že izvleklo na ta ali oni način. Ravno tako popolnoma nedovzeten za takšne razprave pa je tudi veliko širši sloj ljudi, ki si o prihodnosti rišejo tako mračno podobo, da jih že ob sami misli nanjo prevzame groza, pa se potemtakem raje ukvarjajo s trenutno rešljivimi problemi. Navadne množice, ko jih imenuje Kurt Saxon, ostajajo do daljnosežnega načrtovanja preživetja popolnoma ravnodušne. Za vladin program civilne zaščite jim ni bilo nikoli kaj prida mar, ravno tako ne za osebna zaklonišča, za stolpnice s survivalistično opremljenimi lastniškimi stanovanji, za na preživetje pripravljene skupnosti ali za skupine, kot Posse Comitatus ali pa Preživetje. Kaj prida pa se niso ogrele niti za gibanje za varstvo okolja. Okolnisko zakonodajo sicer podpirajo, vendar le do takrat, dokler ne ogroža njihovih delovnih mest. Njihova "brezbrižnost" je izraz obupa tako okolnikov kot survivalistov, preživetje jih zanima le v tistem najbližjem, takojšnjem smislu. Vsekakor pa je njihova "brezskrbnost" vredna tudi pohvale, še posebej če jo primerjamo z apokaliptičnimi predstavami, ki jih naokoli širijo ljudje, ki skrbijo za daljnosežno preživetje.

Nasprotje med apokaličnim aktivizmom samoizvoljene survivalistične elite in med brezbrižnostjo, s katero navadni državljani reagirajo na raznorazne ideologije, prikazuje pred nedavnim posneti film Louisa Malleja z naslovom **Večerja z Andréjem**, v katerem dvoje prijateljev obnavlja svoje poznanstvo v newyorški restavraciji, med pomenkom pa zagovarjata vsak svoje razloge, ki so ju odpeljali po različnih življenjskih poteh. André je v iskanju duhovnega razsvetljenstva prepotoval ves svet, Wally pa je ostal v New Yorku, kjer je kot pisec in igralec trdo garal ter s svojim dekletom živel v enoličnem gospodinjstvu. Wally tako zagovarja prijetnosti in ugodje vsakdana, njegov prijatelj pa izraža svoj prezir do materializma, ki da nima duše, in do množične kulture. In ko Andréju pove, da spi pod električno blazino, slednji sprejme to z zaničevanjem, saj vključiti električno blazino zanj pomeni "isto, kot če bi vzel pomirjevalo ali kot... če bi zaradi stalnega buljenja v televizijski ekran čisto otopel za vse ostalo". Nakar Wally odgovarja, da je "naše življenje že dovolj težko takšno, kakršno je". "Skušam le preživeti in nič drugega," pravi, "... da bi si na ta način prislužil pravico do življenja."

Wally pa je pač srečen ob drobnih užitkih, življenje mu zapolnjujejo dosegljivi cilji, medtem ko skuša André doseči duhovno transcendenco, višje stopnje zavesti, zaradi česar se spogleduje z religijami vzhoda, se ukvarja z duhovnimi vajami za vzgojo duše in išče miru v odmaknjenih komunah. Svet hoče prebuditi, ali pa ob propadu civilizacije rešiti vsaj njen najboljši del. Ko se po dolgi odsotnosti vrne v New York, vidi mesto kot "nov model koncentracijskega taborišča", kot ječo, poseljeno z "otopelimi ljudmi" in "roboti". Žena in on se "počutita kot Židje, ki so v Nemčiji živeli v poznih tridesetih letih". In "dejansko sta oba imela tisti zopni občutek, da bi vsi resnično morali ven - pobegniti, preden bo prepozno". "Denar, totalitarna oblast sveta, si je omislil stalno, samogonilno metodo prepričevanja, ki se je sploh ne zavedamo, tako da ni življenje danes verjetno nič drugega kot eno samo pranje možganov." V takšnih okoliščinah pomenijo edino upanje skupinice izbrancev, "zbranih na otočkih, ki bi jim nudili varno zatočišče pred vsakršno nevarnostjo, kjer bi zgodovina ne bila pozabljena in kjer bi človek delal in živel naprej zato, da bi svoj rod popeljal iz dobe mračnjaštva".

Srečanje Andréja in Wallyja nekako zbliža tisti dve vrsti gibanja za preživetje, za kateri je značilno, da temeljita na neizrečeni in nepreverjeni predpostavki, da za socialno krizo dvajsetega stoletja ni niti kolektivne niti politične rešitve. Njuno snidenje združi banalnost vsakdanjega življenja z banalnostjo modne družbene kritike, ki družbo mesečnikov javno žigosa ter poizkuša z vznemirljivimi poročanji o grozeči katastrofi "prebuditi speče občinstvo". "Živimo v žarišču okužbe s kugo", pravi André in nadaljuje, da je rak - po njegovem mnenju "smo ga povzročili sami z našim odnosom do okolja" - "že dobil razsežnosti kuge. ...Pa mu sploh kdo pravi kuga? Hočem reči, ljudje so v časih, ko je razsajala črna kuga, pred njo prav hudičevo bežali." Ena vrsta survivalizma si išče zatočišče v sedanjosti, druga v apokaliptičnih vizijah stvari, ki se bodo zgodile. Za obe pa velja, da sta vsak up opustili. André hrepeni po tem, da bi potapljaljočo se ladjo zapustil, Wally pa ostaja v mestu, v katerem je zrasel, v mestu, prežetem s spomini. "Ni je ulice, ene same stavbe ne, ki bi ne bila na ta ali oni način prisotna v mojih spominih. Tamle, na primer, mi je oče kupoval obleke, tjale pa sem po šoli hodil na sodavico s sladoledom." Nasprotno pa Andréjevo zaničevanje vsakdanjega življenja izhaja iz zastrašujočega občutka o minljivosti le-tega. "Dete te drži za roke, potem pa nenadoma zraste v silnega možaka, ki te kot za šalo dviguješ tal, nato pa ga že ni več. Kje je potem ta sin?" Nasprotujoče si okoliščine v življenju teh dveh prijateljev nas napeljujejo na misel, da čut za prostor in upoštevanje običajnosti, četudi domišljiji preprečujeta, da bi se nas preveč polastila, prav to domišljijo tudi varujeta pred izmišljotinami apokaliptične fantazije. V novih "samostanih", v katerih se bodo zbrali preživeli, da bi ohranili tisto, kar bo od civilizacije ostalo, André sam odkriva "neke vrste odraščajočo samozadovoljno elitistično paranojo in nekakšen dokaj zmeden čut za "nje" in za "nas", ki nas vodi v "neko neodvisno, samopotrjevalno gotovost". V takšnem razpoloženju čuti André "odpor do cele zgodbe" o svojem iskanju mistične transcendence.

Za miselnost sodnega dne je značilno, da običajni, vsakdanji survivalizem, tak, kot je Wallyjev, prikazuje kot primer zdravega razuma in demokratske spodobnosti. Vsakdanji survivalizem, najsi bodo njegove omejitve kakršnekoli že, pa ohranja čut za prostor ter ostaja zvest domačemu okolju in spominom, ki ga vežejo nanj. Ohranja tudi nekaj tistega, čemur Hannah Arendt pravi ljubezen do sveta. S tem pa misli na svet človeškega pomnjenja in človeškega ustvarjanja, to pa je tisto, kar daje našim življenjem čvrstost in stalnost. Pa kljub temu, da neguje osebne spomine, takšno stališče za zgodovino ali za politiko le ni kaj prida uporabno. Ljudem, kot je Wally, se namreč za zgodovino in politiko zdi, da služita

le kot gledališče, na odru katerega se bojujejo ideologije. Človek, ki se s preživetjem ukvarja vsakodnevno, je v svojih stremljenjih namerno začel meriti nekoliko nižje ter tako z zgodovine sestopil na neposrednost medsebojnih odnosov. Živi le za danes, s tem radikalnim omejevanjem lastnih perspektiv pa je žrtvoval zelo veliko, saj so mu s tem moralne sodbe o stvareh in inteligentna politična aktivnost onemogočene skoraj tako učinkovito kot z apokaliptičnim iztočiščem, katerega sicer upravičeno zavrača. Zavoľjo tega lahko ostane človek, kar v današnjih časih veliko pomeni, po drugi strani pa ne more imeti prav nikakršnega vpliva na tok javnih dogodkov. Prav žalostno je prikrajšan celo v svojem zasebnem življenju. Idejo o pobegu v tihi mir gorà, ali pa na osamljen otok ali na drug planet sicer lahko zavrača, živel pa bo še vedno tako, kot če bi šlo za obsedno stanje. Govoric o koncu sveta namerno noče poslušati, nekaj malega pa bo za lastno obrambo pred katastrofo kljub temu storil, ne da bi se tega sploh zavedal. Tudi dolgoročne obveze in čustvene zveze so v nestanovitnem, nepredvidljivem svetu tudi pod najboljšimi pogoji tako tvegane, da se ljudje vedno težje odločajo zanje. Vse dokler navadni ljudje ne bodo imeli zaupanja v možnost skupne politične akcije - kar pomeni biti brez upanja, da se obvarujejo nevarnosti, ki jih obkrožajo - se bodo, na kratko povedano, brez uporabe katere od taktik, ki jih uporabljajo milejše oblike brezkompromisnega survivalizma, zelo težko znašli. Z govorjenjem o končnem uničenju ter s predstavami na to témo je prišlo do prave invazije vsakdanjega življenja. Slednje sili ljudi v odločitve, ki se po svoji čustveni vsebini pogosto sploh ne razlikujejo od odločitev ljudi, ki se ponosno kitijo z nazivom survivalisti ter si sami sebi čestitajo za svojo jasnovidnost, za svoj vpogled v dogodke, ki jih bo prinesla prihodnost.

STRATEGIJA VSAKODNEVNEGA PREŽIVETJA

V trenutkih osebnih čustvenih stresov ali povečane predstavnosti občutljivosti blažja oblika survivalizma nekako podleže pod tršo, bolj neusmiljeno obliko, ali pa vsaj kaže določeno nagnjenje k temu. Vzrok za to tiči v dejstvu, da je ne podpira nobena od ideologij, niti ne kakšen političen program, bogato domišljjsko življenje pa še celó ne. To slednje ni pravzaprav nič presenitljivega, če vemo, da se najbolj privlačna sanjarjenja pač ne nanašajo na stvarna opisovanja vsakdanjega življenja, ampak na vizijo apokaliptične preobrazbe. Vsakdanje življenje polagoma privzema nekatere od najmanj zaželenih in zloveščih značilnosti, tipičnih za naše reakcije na ekstremne situacije: naše perspektive omejujemo le na takojšnje ukrepe, ki jih zahteva preživetje; postajamo ironični opazovalci samih sebe, osebnostno pa vedno bolj nestanovitni; naših čustev se polašča mrtvilo.

Za razliko od hard-core survivalistov, ki se na najhujše šele pripravljajo, nas večina živi tako, kot da bi nas katastrofa že doletela. Obnašamo se, kakor da bi živeli v "nemogočih razmerah", v "navidezno nevzdržni sredini", v "drastičnih in nespremenljivih razmerah" zapora ali koncentracijskega taborišča. Vedno bolj se nas polašča razočaranje nad "romantično vizijo ekstremnih situacij" in v tem smo si edini, trdita Cohen in Taylor v študiji o dolgem jetništvu, "kjer je junak tisti, ki vrača udarce, ki okolju ne dopušča, da bi nad njim prevladalo, ki se nikakor ne pusti dotolči, pa naj bo tisti, ki to poskuša, kdorkoli že". Nekaj takšne romantičnosti se še vedno drži sanjaških survivalistov, medtem ko nas večina ne

jemlje več resno junakov tipa John Wayne. To pa seveda še zdaleč ne pomeni, da se skušamo znebiti tistih, za junaško obliko survivalizma osnovnih in bistvenih skrbi. Ljudi, ki se pripravljajo na apokalipso, pomilujemo, ali pa se jim posmehujemo, medtem ko se sami prav tako pripravljamo, čustveno, na silovit napad vsakdanjega življenja.

Načini naše čustvene priprave so zelo raznoliki. Eden od njih je, na primer, osredotočanje le na drobne, bližnje ovire, s kakršnimi se srečujemo vsakodnevno. V zadnjem času priročniki uspešnosti - ki v bistvu le ponavljajo, pa se tega njihovi avtorji niti ne zavedajo, študije o tem, kako naj bi se v ekstremnih situacijah vedli - še posebej poudarjajo, kako zelo je pomembno, da ima človek skromno zastavljene, pa zato jasno izoblikovane cilje in kako zelo nevarno je živeti od preteklosti, ali pa v pregloboki zaverovanosti v prihodnost. "Pri treniranju zmožnosti občutenja se osredotočamo na to, kar mi imenujemo 'tukaj in zdaj'." Takšen pristop nam omogoča, po mnenju enega od avtorjev, da "sami sebe veliko bolje razumemo, s tem pa s seboj tudi veliko bolje upravljamo". Seveda pa niso le priročniki uspešnosti tisti, ki ljudi pozivajo, naj bodo v svojih načrtih za prihodnost bolj skromni in naj se raje osredotočajo na časovno bližje dogodke. Tu so ljudje, ki verjamejo v moč človeškega potenciala, pa medicinska in psihiatrična literatura o tem, kako se v življenju znajti, ter naraščajoče število knjig o smrti in umiranju - skupno jim je to, da vsi po vrsti priporočajo eno in isto strategijo, ki naj bi jo uporabljali, ko se spoprijemamo s "predvidljivimi krizami, ki jih prinese življenje odraslega človeka". Osredotočenje na sedanost ni potrebno le zaradi uspešnega "delovanja", ampak tudi zato, ker nas varuje pred neuspehom. Prva lekcija, ki se je morajo naučiti preživeli, govori o uvidevnosti, ki jo morajo izkazovati ljudem, da živijo po svoje, stvarem pa da ubirajo svoja pota. Mlad pesnik opisuje svojo prvo knjigo z zelo prikladnim naslovom **Pomisleki** kot zbirko "elegij za vsakogar in za vse, pa tudi zase". Za svoje pesmi nekoliko osladno pravi, da izražajo jaz, ki "ima za svoje okolje zelo malo razumevanja". Njegove pesmi da skušajo "zaustaviti trenutek, ki bi bil dovolj dolg le za slovo, za zbogom, ter da stvarem raje pustijo, da gredo svoja pota, kot pa d bi bile priča njihovemu izginotju". Preživeli si predolgega obotavljanja v preteklosti ne sme privoščiti, sicer bo začel zavidati mrtvim. Svoje oči ima nenehno uprte v pot pred seboj. Iz drobnih koščkov si zida obrambni zdi pred lastnim izginotjem. Njegovo življenje je brez zgodbe, brez predloge in nima nikakršne zgradbe, kot pravljica, ki traja; sestavljajo ga posamezna, med seboj nepovezana dejanja in dogodki. Pripovedke niso več moderne, niti v leposlovju, pa tudi v zgodovinskih spisih ne - za rekonstrukcijo življenja v prejšnjih časih zgodovinarji dandanes uporabljajo sociološke pristope - kar je tudi eden od znakov razdrobljenosti jaza. Čas in prostor, oba sta se skrčila na neposredno sedanost, na najožjo pisarniško, tovarniško ali družinsko sredino.

Preživeli se morajo naučiti zvijače, ki jim bo v veliko pomoč pri samoopazovanju: stvari, ki se zgodijo njim samim morajo doživljati tako, kot da bi se pripetile komu drugemu. Ljudje so spoznali, da sami niso akterji nikjer več, so le žrtve okoliščin. To je tudi eden od razlogov, da se nimajo več za osebe iz pripovedk. Postali so figure, ki jih premikajo zunanje sile, ki se jih ne da nadzorovati in ta občutek popolne nemoči poraja novo obliko moralne oborožitve: oblegani jaz se umakne pred ravnodušnim, zbeganim, ironičnim opazovalcem. Občutek, da se ne dogaja 'nam samim', nam je v veliko pomoč, ko se skušamo obvarovati pred bolečino, varuje pa nas tudi pred izbruhi nasilja ali upornišva. Slednje bi bilo namreč za ljudi, ki na takšno prilžnost komaj čakajo, le povod, da nas trpinčijo naprej. Tehnika preživetja, ki jo poznamo še iz koncentracijskih taborišč, se zdaj ponovno pojavlja v priročnikih uspešnosti, saj nam jo ti priporočamo kot zanesljivo uspešno metodo v boju s

"tirani". Chesterju Burgerju, avtorju knjig **Vodilno osebje pod točo kritike in Preživetje v administrativni džungli**, pa se zdi, da o kakšnem odporu podrejenih do svojih gospodovalno nadutih predstojnikov ne moremo govoriti. Svojim bralcem pa priporoča, naj se ne "grebejo in slinijo okoli tiranov". Namesto tega naj z njimi raje poskušajo "imeti sicer dobre odnose, da pa si z njimi le ne smejo biti preveč blizu.

Ne smete si privoščiti, da bi takšne situacije - prepiri s svojimi ljubosumnimi nadrejenimi, ki ščitijo svoje "male imperije" - jemali preveč osebno. Nekoliko se morate umakniti in sami sebe objektivno videti v vlogi sodelujočega. ...Delati skušam tako, kot da bi bila v meni združena dva človeka: eden, ki sodeluje, drugi pa dogajanje le opazuje in nadzoruje. ...S pomočjo te tehnike lahko kakršnokoli čustveno reagiranje z lastne strani zmanjšam na minimum in človeku na drugi strani tako sam preprečim, da bi lahko našel povod za kakšne ukrepe proti meni.

Naslednja od strategij, ki jo učbeniki preživetja neprestano priporočajo, je igranje vlog. Ta tehnika nas ne le napolni s primerno dozo energije in zaupanja, ampak tudi ščiti jaz pred nevidnimi sovražniki, drži na vrvici in kontrolira naša čustva in nadzoruje situacije, ki nam grozijo. Betty Harragan pravi: "Samozavest, da pri ljudeh lahko vzbujate zaupanje in da lahko nadzirate sami sebe, morate čutiti. ...Samozavesti pa se naučite tako, da vadite, najprej seveda sami, brez občinstva." Mellville Dalton pa meni, da se morajo ljudje danes, ko živimo v "svetu velikih sistemov racionalizma, zatekati k temu, kar biologi imenujejo 'obramba mimikrija'". Survivalizem vzpodbuja čut za individualnost, ki se izraža v rutinskem nadevanju varovalne barve naše najožje sredine, v širšem smislu pa tudi v odklonilnem odnosu do družbenih vlog, ki jih predpisujejo "tradicionalne" kulturne norme. Zlasti pa so vedno hujših kritik deležne različne vloge glede na spol, ker da ovirajo izražanje lastnega jaza. Kot toliko ostalih značilnosti sodobne kulturne revolucije, ki si jih včasih ne znamo prav razlagati, je tudi v napadih na seksualne stereotipe nekaj dvoumnosti. Po eni strani namreč kažejo na širšo definicijo jaza in upravičeno poudarjajo, kako moški nimajo dovolj razvitega čuta za nežnost, pri ženskah pa poudarjajo pomanjkanje podjetnosti in samozaupanja. Po drugi strani pa jaz krčijo in ga omejujejo, saj ga razumejo izključno v njegovi odvisnosti od kulture, ki da ga oblikuje popolnoma po svoje. Logični zaključek vsega tega je, da napadi takšne vrste osebnosti ne priznavajo in jo imajo za utvaro, osebno identiteto pa zreducirajo na seksualne in družbene vloge, ki so ljudem predpisane. Teh vlog pa naj bi se bilo moč čisto enostavno tudi znebiti, potrebno bi bilo le spremeniti ali lastno identiteto ali pa "življenjski stil".

Zasnova neskončno prilagodljive in spremenljive identitete je moškim in ženskam lahko v pomoč, ko se skušajo otresti ponošenih družbenih norm, vzpodbuja pa jih tudi k obrambnim manevrom in k "mimikriji". Stalna istovetnost nas, med ostalim, opozarja tudi na meje, ki jih prilagodljivost ima. Omejitve so znak ranljivosti, survivalisti pa stremijo k popolni neranljivosti in se skušajo obvarovati pred bolečinami in neuspehi. Čustvena svoboda pa pomeni še drugačno strategijo preživetja. Vedno prisotni podtalni tok v priročnikih uspešnosti, v večini razprav o ekstremnih situacijah (kar si bomo podrobneje ogledali v naslednjem poglavju) pa tudi v sodobni poeziji in prozi, nosi s seboj vztrajna opozorila o tem, kako življenjsko nevarno je zblíževanje. John Barth tako piše romane, v katerih nastopajo "ljudje, ki prav ničesar ne občutijo," kot se je izrazila Josephine Hendin v svojem delu o povojni prozi; gre torej za junake, ki se "na noben način nočejo zblížati z ljudmi, s katerimi se v svojem življenju srečujejo". V romanih Roberta Stonea, pravi Hendinova, so "ljubimci in moralisti prvi, ki morajo zapustiti prizorišče". Vse, kar lahko

glavni junak Stoneovega romana Zrcalna dvorana izjavi ob identifikaciji svoje ljubice, ki se je obesila, je: "Srček moj zlati, jaz sem živ. ...Umrli si ti, ne jaz. Ne potrebujem te. ...Preživeli, to sem jaz." Prebivalci planeta, ki si ga je v svoji domišljiji ustvaril Kurt Vonnegut, vodijo "ravno tako grozovite vojne kot tiste, ki ste jih doživeli sami, ali pa ste o njih brali. Kar se teh vojn tiče, ne moremo prav nič storiti v zvezi z njimi, zato se nanje sploh ne oziroma. Ko nekdo umre, Tralfamadorijanci "le skomignejo z rameni" rekoč: "Hja, je že tako." V romanu Roberta Heinleina **Tujec v tuji deželi** pa je junak, ki se kot edini preživeli član odprave na Mars vrne na Zemljo, ves zgrožen, ko ga na vsakem koraku ljudje sprejemajo z nebrzdanimi čustvi. "Kako lahko ti človeški bratje tako zelo trpijo, pa jim to prav nič ne škoduje?" Vsa stvar je seveda v tem, da zaradi čustvovanja sploh ne trpijo. Življenje na Marxu je boljše v tem, ker tam sploh ni čustev, predvsem pa jim je popolnoma tuja spolnost. Na podoben način piše o ljudeh, ki so hladni kot špricer tudi Richard Brautigan, medtem ko William Burroughs vneto gleda naprej in govori "celi generaciji, ...ki (ne bo občutila) niti zadovoljstva, niti bolečine".

Po mnenju Warnerja Berhoffa, ki je tudi avtor dela o povojni literaturi, pa je usihanje upanja v "antitetično, kolaborativno ureditev" povod za nastanek literature o "osebni tolažbi, o nadomestilu za tiste, ki so preživeli", literature, "ki jo pišejo preživeli, ki je preživelim namenjena in ki o preživelih skoraj izključno tudi govori". Berhoff poudarja, da povojni pisatelj svet dojema kot "široko razvejan, zbirokratiziran in skorumpiran sistem, ki je vse ljudi zaslužnjil in iz katerega lahko utečeš po naravni poti le, če storiš samomor in se na ta način samemu sebi popolnoma odpoveš". Samomor tako postaja edina mogoča oblika samoobrambe v svetu, ki ga ne le pisatelji, ampak tudi čisto običajni ljudje, ali pa vsaj tisti, ki običajne ljudi učijo umetnosti preživetja, zaznavajo kot komfortno koncentracijsko taborišče.

Prevedeno po prvi angleški izdaji knjige ameriškega avtorja, znanega po svojem prejšnjem delu Kultura narcizma, ki je v celoti naslovljena takole: THE MINIMAL SELF, Psychic survival in troubled times, in je izšla pri Pan Books 1985 (v ZDA prvič 1984).

Prevedel Franci Beg